
Ing. Martin Lačný, PhD.
Katedra občianskej a etickej výchovy
Fakulta humanitných a prírodných
vied PU
ul. 17. novembra 1
081 16 Prešov

UMBERTO ECO K VYBRANÝM PROBLÉMOM PRÍTOMNOSTI

UMBERTO ECO: Päť úvah o morálke. Bratislava, Kalligram 2004, 94 s.

Viac ako kedykoľvek predtým sa dnes, v čase názorovo tak veľmi polarizovaného sveta, núka otázka, či má byť povinnosťou intelektuálov komentovať veci verejné. Časť intelektuálov samotných má túto otázku evidentne už vyriešenú, pretože intelektuálny komentár zažíva dnes nebývalý rozmach. A to aj vďaka takým osobnostiam, ako je Umberto Eco. Autor strhujúcich románov, medzinárodne uznávaný vedec, filozof a semiotik má dar glosovať veci morálky, politiky a kultúry s jedinečnou brilantnosťou a ľahkosťou, a pritom nikdy nevykrádať samého seba. Slovenskí priaznivci Ecovho štýlu teraz dostávajú ďalšiu možnosť vychutnať si myšlienky tohto intelektuála v piatich provokujúcich esejách, ktoré vyšli pod názvom *Päť úvah o morálke* vo vydavateľstve Kalligram.

Päť Ecových textov sa zaoberá témami vojny, fašizmu, lásky k blížnemu, tolerance a zodpovednosti médií. Pozoruhodné je to, že všetky vznikli ešte pred „11. septembrom“. Pozoruhodné preto, lebo Ecove úvahy pôsobia tak, ako keby boli bezprostredne inšpirované udalosťami práve zo sklonku roka 2001. Eco bol však oddávna považovaný za vizionára, ktorý je v myslení vždy o krok pred svojimi súčasníkmi.

Hneď prvá esej *Uvažovať o vojne* vznikla v roku 1991, v čase vojny v Zálive. Kládla si otázku: Dá sa v dnešnej dobe nejako odôvodniť vojna? Eco tvrdí: nedá. A dokladá to rôznymi dôkazmi: informačná spoločnosť podľa neho sama osebe robí vojnu nemožnou a nezmyselnou. A každá vojna dnes podľa autora ohrozuje obývatelnosť planéty. Ďalším argumentom proti vojne je skutočnosť, že moderný tok informácií zabraňuje prekvapivej akcii. A vizuálny dôkaz zabíjania, sprostredkovaný médiami 24 hodín denne, vytvára v obyvateľoch sveta odpor proti používaniu vojnového násillia. Záver eseje je apelom na európske svedomie a výzvou vychovávať ľudí k mieru.

Ďalší text úvahy *Večný fašizmus* je v skutočnosti prepisom Ecovej prednášky na Columbijskej univerzite. Predniesol ho v čase, keď sa Amerika spamätávala z oklahomského atentátu (1995) a z nového poznania, že v nej fungujú dobre organizované pravicové vojenské spolky. Najprv tu Eco rozpráva o svojom detstve a mladosti, prežitom pod Mussoliniho vládou, aj o pozitívnom šoku zo slobody, ktorý mu prinieslo oslobodenie v roku 1943. Eco skoncipoval zoznam typických črt „ur-fašizmu“ alebo

„večného fašizmu“. Porovnáva rôzne historické tváre tejto ideológie v rôznych krajinách a upozorňuje i na jeho dnešnú prítomnosť „v civilizovanom hábite“.

Asi najosobnejším textom knihy je úvaha *Keď na scénu vstupuje ten druhý* – čo je v podstate otvorený list kardinálovi Martinimu, v ktorom Eco hľadá odpoveď na závažnú otázku: „Existuje spoločná etika veriacich a neveriacich?“ Akási globálna etika, náuka o konaní dobra, ktorá síce nie je poplatná žiadnej viere v nadzmyslovo, predsa však hľadá to vyššie, lepšie v človeku... Táto otázka ho privádza k hľadaniu sémantických univerzalizmov, pojmov vyjadriteľných všetkými svetovými jazykmi. Výsledkom je poznanie, že všetky tie pojmy, ktorým rozumejú všetky civilizácie, majú spoločné jedno: týkajú sa polohy ľudského tela v priestore. Už zvierací „surový Adam“ poznal „hore“ a „dole“, „vpravo“ a „vľavo“. Etický rozmer jeho existencie sa však zrodil až v momente, keď sa „raj zaľudnil“ a keď na scénu „vstúpil ten druhý“. Až koexistencia s inými ľuďmi si vynútila schopnosť rešpektovať právo telesnosti toho druhého, právo na vyjadrovanie, myslenie toho druhého. Takže Eco v záver je jasný – pochopiť, kto sme, môžeme len cez pohľad a odpoveď toho druhého.

Úlohou médií a ich zodpovednosti v slobodnej spoločnosti sa Eco zaoberá v eseji *O tlači*. Už roky je sám prispievateľom do novín La Republica, Corriere della Sera a Espresso, čo mu, ako sa nazdáva, dáva možnosť kritizovať novinárov bez podozrenia zo zaujatosti alebo zlomyseľnosti. Ved' bije do vlastných radov. Eco sa, samozrejme, zaoberá hlavne pomermi v talianskych médiách, ktoré považuje za xenofilné, teda nekriticky vzhliadajúca k americkým médiám a s bážňou a rešpektom preberajúce všetko, čo sa v nich mihne. Pre vnímavého slovenského čitateľa môže byť toto konštatovanie istou formou satisfakcie. Pochopí totiž, že nielen v slovenských, ale aj v talianskych denníkoch sa často používajú spojenia ako „vplyvný denník New York Post píše“, pričom v skutočnosti má spomínané periodikum od vplyvnosti naozaj ďaleko alebo, ako výstižne poznamenáva Eco, „sú to štvrtotriedne noviny, ktoré by sa hanbili čítať v Omaha, štát Nebraska“. Ďalším nedostatkom je podľa Eca nadmerné používanie novinárskych klišé a zaužívaných fráz v talianskych denníkoch; ich frekvencia v ňom evokuje skôr pocit červenej knižnice, a nie seriózneho žurnalistického produktu. V podobnom duchu autor pokračuje pri vymenúvaní ďalších neduhov talianskej žurnalistiky, ktoré však rozhodne nie sú len jej špecifikom – všetko to, čo Eco vyčíta talianskym novinám, by sme mohli nájsť aj doma. A možno aj v ktorejkoľvek ďalšej krajine, v ktorej sa dá „čítanie novín pokladať za rannú modlitbu moderného človeka“. Ecovo zamyslenie *O tlači* je nesporne bohaté na bystré postrehy insidra, o čosi menej ako ostatné texty v knihe však uhasí čitateľov smäd po témach morálky a subjektívne vnímam zaradenie tejto úvahy do zbierky ako nie veľmi šťastné.

Migrácie, tolerancie a netolerovateľné je Ecovým príspevkom do diskusie o koexistencii kultúr v modernom svete. Varuje, že Európu už čoskoro čaká fenomén totálneho národnostného premiešania, akého svedkami sme napríklad v New Yorku alebo niektorých krajinách Latinskej Ameriky. Európa sa stane farebným, multirasovým svetadielom a Eco si je istý, že tomu už nikto nezabráni – Európa sa musí zmieriť s faktom, že tretí svet neprestane klopať na jej dvere, vstúpi do nich a nakoniec starý kontinent poniesie dôsledky tejto kultúrnej konfrontácie (pričom sa Eco obáva, že by mohli byť aj krvavé). Jedinou rasou, smerujúcou k úplnému vyhynutiu, by sa v čase zrážok civilizácií mali stať práve rasisti. Stratia sa v prepadlisku dejín rovnako, ako sa

tam stratili rímski patriciovia, ťažko nesúci fakt, že na cisársky stolec môže zasadnúť aj Afričan. Od problematiky migrácie sa autor posúva k otázke intolerancie, pričom neobchádza ani čoraz aktuálnejší problém politickej korektnosti, ktorej diktát začína byť podľa neho hlavne v Amerike neznesiteľný. Samotnú intoleranciu vníma aj s jej biologickými koreňmi, považuje ju za prirodzenú u dieťaťa, ale neprípustnú u dospelých. Riešenie však nevidí vo výchove k tolerancii dospelých, ak už raz po sebe z etnických alebo náboženských pohnútok začali strieľať. To už je stratený čas. Eco odporúča potláčať netoleranciu už v najranejšom období života nového človeka – pretože už tam vznikajú jej zárodky.

V piatich úvahách o morálke Umberto Eco nenachádza riešenia a to asi ani nebolo jeho zámerom. Drží sa skôr v rovine rád a odporúčaní. Veci, ktoré boli celý čas prítomné, nám však ukazuje z celkom nového zorného uhla a núti zamyslieť sa nad nimi inak. Nie všetky jeho názory môžu byť pre stredoeurópana stráviteľné, hlavne ak v niektorých zreteľne preráža Ecovo ľavicové čítanie. Rozhodne je však zbierka piatich esejí dôkazom génia na vrchole jeho tvorivých síl a po majstrovských a ľahučko čítavých úvahách v zbierke *Babylonský rozhovor* (Kalligram, 2003) je táto útla kniha intelektuálnou výzvou pre všetkých priaznivcov talianskeho mysliteľa.

Lucia Kollárová

Mgr. Lucia Kollárová
Malá 5
811 02 Bratislava 1
SR